

ÎNTÂIA TEZĂ ROMANĂ PENTRU DOCTORAT ÎN FILOSOFIE

(CUVÂNTUL DIN URMĂ)

Articolul d-lui dr. I. Petrovici *Spirit și corp* din numerii 8 și 9 ai *Revistei generale* este scris, și ca fond, și ca formă, într-un chip atât de nedrept încât nu pot să nu-i răspund. Filosofia mea este „nemăcinată”, zice d-l dr. (= dr. I. Petrovici); deci a d-sale trebuie să fie măcinată; târâțele s-au ales la d-sa de o parte, așa crede d-sa. Eu nu cred, dar nu vreau să cred nici în mine, ci voi lăsa pe cititori să judece ei dacă prezumțiunea cu care mi s-a vorbit a fost sau nu îndreptățită.

1) Deși d-l dr. mă lămurește că paralelismul este o chestiune „de filosofie sau de metafizică”, nu de psihologie, cum ceream eu să fie, voi continua a dori o cercetare de psihologie, deoarece aici și – trebuia să mai adaug că fără îndoială și – în teoria cunoștinței se găsesc *toate* condițiile necesare unei soluții *exacte*.

Punctul de vedere al metafizicei – singurul domeniu în care tânărul filosof dezvoltă o virtuozitate ce nu se poate invidia – există pentru d-sa; dar *din cauza aceasta* nu trebuie să existe și pentru mine. Sau, cu vorbele psihologului meu astăzi de predilecție: „Metafizica se așază mai bine între artele frumoase, împreună cu sora sa cea mai tânără, care-i leită dânsa, cu metapsihica” (Th. Ziehen, *Psychophysiologische Erkenntnistheorie*, 1898, p. 105).

Cu această declarație am arătat și cauza pentru care scad foarte mult în preț și lămuririle ce însoțesc obiecția citată a d-lui dr., lămuriri clasate în trei puncte și cuprinzând, între altele, credința în „întreaga (?) actualitate” a lui Kant și Platon, asigurarea foarte naivă că în discuția paralelismului „partea de speculație *abstractă* trebuie *neapărat* să covârșească pe aceea de date experimentale” și afirmația cam glumeață că eu n-aș ști încă ce însemnează în filosofie noțiunea *cauză!*

Cu metafiziceasca d-sale încredere, d-l dr. făcuse în teză (pag. 17) o comparație, desigur, spirituală, cu un erou german care odată întrase în luptă călare pe o jumătate de cal, altă dată se dete jos din cer pe o funie pe care o tăia la capătul de sus și o înnodea la cel de jos, până ajunsese pe pământ, iar în alt rând, glodându-se într-o baltă, se apucă curajos de propria chică, trase și se scoase singur la mal. D-l dr. crede că așa ceva este cu puțință în filosofie, deoarece la pag. 17 zice relativ la o chestie filosofică: „Orice s-ar zice, în asemenea materii baronul Münchhausen, care pentru a se scoate din apă se apucă cu mâinele de păr, are și încă foarte multă dreptate”. Gândindu-se la același faimos baron, Th. Ziehen scria de la pagina întâia a scrierii citate mai sus: „Noi nu putem să ne scoatem din mlaștină apucându-ne de propria-ne chică”. (*Wir können uns nicht an unserem eigenen Zopf aus dem Sumpf herausziehen.*)

Contrastul arătat servește bine la luminarea punctelor de vedere din care judecăm – de o parte, d-l dr., de alta, Ziehen și eu, care-l urmez aici. Fără figuri, este de zis: când vorba vine despre „suflet”, numai psihologia are chemarea să ne ia de chică și să ne scoată din bălțile metafizice.

În această privință am și aprobarea autorului român, care primește cu atâta plăcere rolul de a fi uneori un Münchhausen filosofic. Recitind teza (pentru a mă convinge dacă nu am fost cumva prea aspru – și m-am convins că am fost prea cruțător), am găsit la pag. 88 că în teză și d-l dr. era de părerea mea, pe care însă n-o realizase! Citez verbal: „Acest studiu ..., în care *alături de psihologie* a trebuit să introducem *pentru clarificare* câteva considerații de filosofie generală, mai comportă și câteva considerații de ordine practică”.

Care-i deci *adevărata* părere a d-lui dr.? Deoarece este evident că are două, una (intimă?) în teză, alta (de campanie?) în răspunsul ce mi-a dat.

2) D-l dr. trece la a doua gravă obiecție și „dovedește” că, deși imanentismul lui Ziehen nu-i anume pomenit în teza sa, el se poate subînțelege și trebuie subînțeles la spiritualism, unde numai eu am fost atât de miop încât nu-l putui descoperi din cauza schimbării de nume.

Dar înainte de a proba că filosofia lui Ziehen este cuprinsă în descrierea *tipului* de care și ea s-ar fi ținând, d-l dr. crede că-i va fi priincios polemice sale să-l compromită cu o critică de amănunte pe care tot d-sa le declară mai apoi – deși nu sunt – „lucruri secundare”. Să mă opresc deci și eu la aceste lucruri.

a) Ziehen „greșește” când afirmă că Spencer a dat teoriei identității psihofizice formularea cea mai desăvârșită; d-l dr. susține că Bain a dat alta mai nouă și mai bună. Mie-mi lipsește vremea să recitesc capitolele privitoare la chestie, vreo 4–5 în amândoi filosofii. Dar știu că de părerea lui Ziehen sunt și alți psihologi germani, d. e. paralelistul Jodl* (*Lehrbuch der Psychologie*, I, p. 92), care socotește că psihologia lui Spencer „este cea mai grandioasă și mai consecventă încercare de a demonstra teoria până în amănunte”. Ziehen o numise „cea mai ageră”. Din parte-mi, nu văd de ce aș mai căuta să verific preferința recitindu-i, când sunt convins că nici unul, nici celălalt nu va mântui definitiv identitatea. Este o chestie în care, orientându-mă după probele de penetrațiune a celor trei filosofi, al treilea e d-l dr. – prefer a crede pe Ziehen și Jodl.

b) Ziehen „mă va fi învățat” – aceasta-i forma aleasă pentru a mi se spune „lucrurile secundare” – că Locke este primul care în epoca modernă a făcut deosebirea între calități primare și secundare, pe când această întâietate cronologică îi revine lui Descartes”.

Mai întâi, acea întâietate cronologică îi revine altuia, anume lui Galileo (Vorländer, *Geschichte der Philosophie*, II, p. 44–45, și H. Höffding, *Geschichte der neueren Philosophie*, I, p. 200, 430 și 573).

* Friedrich Jodl (1849–1914) era adeptul unei versiuni a paralelismului psihofizic care susține că descrierea psihologică și descrierea fiziologică a unei stări mentale se referă, în esență, la același lucru, ca atunci când unul și același eveniment este exprimat în două limbi diferite [n. ed.].

Al doilea, insulta că autorul unei cărți despre care s-a observat anume că aduce chiar date nouă relative la istoria psihologiei¹ n-ar fi avut la 1902 idee că Descartes este în această chestie înaintașul lui Locke se poate spulbera cu dovada materială că Ziehen „învățase” cu patru ani mai înainte, în altă scriere, *Psychophysiologische Erkenntnistheorie* (1898, p. 44), că Descartes a fost ce știe și d. dr. că a fost, cu deosebirea că Ziehen știe mai bine: după Ziehen, Locke a stabilit cel dintâi în modul cel mai *explicit* opoziția calităților și a ridicat-o deasupra îndoielilor urmașilor. Într-o scriere în formă populară, ca cea de la 1902, avea deci dreptul să și tacă despre Descartes.

c) În sfârșit, „Ziehen îl va fi învățat pe d. Duică că voința nu este decât, cum spunea Herbart, un rezultat al jocului reprezentărilor și senzațiilor, *fără să îl învețe și ce va răspunde* dacă i se va obiectă” etc.

Obiecția despre voință am mai auzit-o o dată, de la d. I. Găvănescul, în *Cultura română* (III, 4, p. 195), care asemenea îmi cerea mie dovada pentru ce a susținut Ziehen.

Aș putea zice: iată doi filosofi români cari zâmbesc suveran, desigur, fiindcă se simt în posesia unei soluții mai exacte decât a lui Ziehen! Iată deci și prilejul ca ei să-l dea gata printr-o lucrare (d. e. în englezește), spre gloria filosofiei române, de a cărei dezvoltare n-am să mă interesez eu – un iubitor de filosofie –, ci domniele lor, filosofii.

Dar, vorba-i de voința lui Ziehen și părerea d-lui dr. Acesta cunoaște numai afirmările sumare din *Über die allgemeinen Beziehungen* etc., nu și explicarea din psihologia lui Ziehen (*Leitfaden*), fără de care nici nu o poate cunoaște. A înțelege voința după Ziehen nu-i cu puțință dacă nu studiezi *tot* sistemul – din care se poate învăța și ce „să răspunzi” la obiecții.

A critica (pe nevăzute) teoria voinței de Ziehen mi s-a părut însă, în cazul d-lui dr., o îndrăzneală și pentru motivul că d-sa însuși își mărturisește la pagina 49 a tezei sale o „lacună” psihologică care-i ia dreptul de a se pronunța cu ușurință despre teoriile altora. Anume, d-l dr. spune, aici apropiindu-se și de Ziehen, că „fenomenul intelectual determină pe acel emoțional”; dar adaugă îndată că „în ce chip, *nu* se poate ști”. Deci d-l dr. judecă așa: eu nu știu nimic relativ la raportul fenomenelor intelectuale cu emoția, deci trebuie să fie fals chiar și puținul ce-l știu alții! Iar că în adevăr puțin sigur se știe s-a dovedit mai de curând, acum câteva zile la congresul de psihologie experimentală de la Würzburg, din incidentul unei conferințe a lui Stumpf despre plăcere și neplăcere.

Cum vedem, „lucrurile secundare” se reduc la o nedreptate, la o lipsă de bunăvoință de a vedea înainte de a condamna și la o simplă chestie de apreciere. Cred că Ziehen le poate suferi sănătos, ca și celebrul Gulliver, pe care pasurile ușoare ale piticilor ce se plimbau pe dânsul nu puteau nici să-l trezească din somn.

¹ Heymans, în *Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane*, vol. 36, p. 217: „manches Neue bringende Übersicht der historischen Entwicklung”.

Terminând cu „lucrurile secundare”, d-l dr. revine la obiecția ce făcusem, că „immanentistii au rămas cu desăvârșire nebăgați în seamă”, pentru a dovedi că din punct de vedere „al actualității lucrarea are lipsuri”. Citasem, ca să zic așa, o școală. Mi se răspunde: „E vorba, ce cuprinde cartea lui Ziehen?” – cartea miraculoasă ce o recomandasem ca suficientă pentru *întâia* orientare. D. dr. răspunde: „Ea cuprinde – cine ar putea să-și închipuiască?¹ – modul de dezlegare care se găsește pe larg (!) expus și discutat în cartea mea incriminată” – la „rubrica spiritualismului monist, *subt care Ziehen așază alte concepții*”. Arătând că a discutat aici pe Lotze și Fouillée ca filosofi tipici, ca berkelyaniști, d-l dr. afirmă că prin aceasta a discutat și teoria lui Ziehen, care are numai gustul de a o numi imanentism². Concluzia este deci: „Așadar, teoria lui Ziehen există discutată în cartea mea”.

Mai întâi, din parte-mi, o nouă declarație: D-l dr. se înșală dacă crede că în capitolul V al tezei sale a descris spiritualismul monist *astfel* încât el să *poată* fi identificat cu imanentismul lui Ziehen. Dacă câteva idei pot fi socotite suficiente pentru motivarea unei clasificării, apoi Ziehen poate fi tot atât de ușor subînțeles și în capitolul IV, al materialismului monist, unde d-l dr. pomenește, între alți filosofi (măcinați și nemăcinați), și pe Münsterberg, despre care voiesc să-i comunic numai că l-am văzut clasificat în literatura filosofică germană ca șef de școală, în formula „școala lui Münsterberg-Ziehen”. Amintesc numai atâta, pentru că, văzând „temeinicia” și a acestui capitol, trebuie să mă grăbesc a renunța la o complicare și zadarnică întindere a discuției.

Pe Fouillée trebuie din parte-mi să-l scot din cauză, deoarece (fără regret), ca filosof, nu-l cunosc. De Berkeley mi se vorbește zadarnic în întregime, deoarece Ziehen nu-l urmează decât până unde știința modernă îi permite; Dumnezeu lui Berkeley d. e. dispăre din Ziehen; d-l dr. mi l-a reamintit fără motive actuale; contrazicerile sau lipsurile lui Berkeley sunt notate (d. e. în *Psychophysiological Erkenntnistheorie*, p. 5),

La Lotze voi zăbovi ceva mai mult, pentru a dovedi că identificarea lui cu Ziehen este o amăgire.

Mai întâi, Lotze este un filosof pe care Ziehen îl pomenește foarte rar. Când îl pomenește, ca d. e. în darea de seamă despre lotzeistul și dualistul Max Wentscher (*Zeitschrift für Psychologie*, vol. 16, p. 215), Ziehen se distanțează de el cu vorbe neîndoielnice: „Autorul se mărturisește aderent al principiilor filosofice ale lui Lotze. Acestea le aparține, *după părerea sa*, viitorul. Este o indicație.

Dovada deosebirei dintre ei se poate face însă mult mai concret. Remânând în generalități, aș putea-o face citând o clasică caracteristică (din W. Windelband, *Geschichte der Philosophie*, ed. II, 1900, p. 524), în care se dă o perspectivă scurt

¹ Numai bietul Duică! G. B. D.

² Pentru claritate, dau o explicație a cuvântului acesta: noi cunoaștem numai psihicul nostru, din care nu putem ieși, în care suntem a rămâne – și de aceea filosofia aceasta idealistă s-a numit și imanentă.

formulată asupra fondului larg metafizic al filosofiei lui, se accentuează teleologia lui, care lipsesc din Ziehen, și se notează ca „mai ales caracteristică” concepția cunoștinței ca o vie influență reciprocă între „suflet” și alte „substanțe”. Prefer însă să dau câteva amănunte, ca d. e.:

a) Ziehen detestă orice metafizică (*Alle Metaphysik ist aus der Psychologie verbannt*) și poartă război chiar și cu filosofii înrudiți cu el, pentru a-i dezbăra de toate resturile metafizice ce se găsesc în concepțiile lor (d. e., cu W. Schuppe, în *Erkenntnistheoretische Auseinandersetzungen* din *Zeitschrift für Psychologie* etc., vol. 33, p. 90 și urm.); iar Lotze nici nu admite o psihologie care să nu se întemeieze pe metafizică, singura „știință” (!) chemată să determine natura sufletului.

b) Pentru Ziehen, faptele prime cu al căror ajutor construiește „sufletul” sunt senzațiile; iar Lotze crede că acest drum empiric este o zădărnicie, deoarece, zice el, „niciodată o simplă senzație n-a fost cu puțință fără subiectul” care o face cu puțință.

c) Lotze crede deci că există un suflet, o ființă sufletească (*Seelenwesen* sau *Seelending*), derivată frumușel din Absolut și localizată de el în fibrele ce înconjoară puntea lui Varole, unde suferă și de unde trimite acțiuni sau reacțiuni; iar Ziehen nu crede în astfel de închipuiri, ci construiește în gol, din senzații și reprezentări, prin asociație etc., sufletul ce este cu puțință într-un organ dezvoltat filogenetic și ontogenetic pentru anume funcțiuni sufletești.

Se pot confunda concepțiile acestea?

D-l dr. trebuia deci să se oprească gânditor când a văzut că și în singura carte ce-o cunoaște, Ziehen nu vrea să fie socotit spiritualist, deoarece spiritualismul „privește procesele materiale ca o funcție a celor psihice” (p. 47–48); și când a mai văzut părerea că în fața monismului materialist și-a celui spiritualist, de care deopotrivă se leapădă, el spune că trebuie opusă a treia concepție, cea idealistă. Ziehen este *numai* idealist.

Și mai observ în treacăt că, dacă Ziehen n-a voit să primească numele spiritualism, nume consacrat de vechime (și identificat de unii filosofi cu idealismul), cauza nu poate fi alta decât tocmai deosebirea de concepție, care nu trebuia expusă niciunei confundări; altfel, Ziehen n-ar fi avut nevoie de un nume nou, ci l-ar fi păstrat pe cel vechi. Bani cei răi se retrag însă din circulație.

Să revenim însă. Ziehen trebuia să se oprească în psihologia sa și în teoria cunoștinței la idealismul pe care și d-l dr. chiar îl numește „doctrină critică” pentru a-l *deosebi* de spiritualism, care-i o „cosmologie”; astfel nici Ziehen *nu* ajunge, nici nu *poate* ajunge la spiritualism. După d-l dr., spiritualismul „declară existența unui suflet pretutindeni”; ideea aceasta este cu desăvârșire străină de Ziehen; tot după d-l dr., spiritualismul este „un progres în acceptarea de panpsihism”: Ziehen suprimă și moftul acesta.

Ce avem deci de zis despre această parte a răspunsului? Iată ce: d-l dr. nu simte *nevoia* de-a distinge limpede între idealism și spiritualism și, deși nu-l cunoaște încă bine pe Ziehen, îl trece între spiritualiști fără să poată *dovedi* că

rubrica d-sale îl cuprinde și pe el. Acuza că eu nu i-am înțeles capitulul V nu-i serioasă¹.

3) În sfârșit, d-l dr. ajunge la chestiunea capitală, a paralelismului, „de unde critica d-lui Duică ar fi trebuit (?) să înceapă”.

Iată mai întâi și de aici câteva „lucruri secundare”. D-l dr. ne asigură că are o concepție „a sa”, deși ceva mai înainte ne asigurase că numai „a *aderat* la această teorie”, ce-i drept, cu o rezervă; dar rezervele, observațiile, reticențele etc. sunt ceva prea obișnuit la paraleliști, care nu ies și nu *pot* ieși din cele câteva tipuri ale teoriei cu acest nume; și sunt totuși – prin străinătate, firește – atât de modești încât nu caută să-și boteze *variațiile* numaidecât *concepții*. Tot aici d-l dr. ne surprinde cu vestea că între ideile din teză – *Die Todten reiten schnell** – și cele ce va propaga de aci înainte se vor găsi oarecare „contraziceri”, care deocamdată rămân o taină a laboratorului său filosofic. Dorim sincer să auzim de bine, deși suntem de mult avertizați de Gr. Alexandrescu cu al său vers isteț: „De îmbunătățiri rele cât vrei suntem sătui”; dar să lăsăm aceste lucruri care nu merită o discuție stăruitoare.

Ce povestește d-l dr. în această parte finală a răspunsului?

a) Adecă, să vedem mai întâi, ce nu povestește? Ce evită din obiecțiile mele concrete?

Convins, d. e., că fiecare senzație este *totdeauna precedată*, nu numai însoțită, de un proces cerebral; că senzația se schimbă ori de câte ori se schimbă organul care o mijlocește, sau drumurile de la organ până la centru sau centrele nervoase (d. e., apăs asupra ochiului drept, îl mut spre stânga și încep a vedea dublu), întrebam ce poate zice filosoful paralelismului extrem, care neagă legătura evidentă dintre un fapt psihic, senzația, și altul fiziologic-chimic, anterior și indispensabil, *deci* cauzal, care nu-i psihic? Ca să fiu mai lămurit, mai adaug un exemplu. Dacă d-l dr., voind să scrie departe de lume o operă filosofică, s-ar ridica într-un balon la înălțimea de 11.000 metri deasupra pământului, opera s-ar termina înainte de-a începe, deoarece autorul ar pierde conștiința, psihicul (= conștientul) s-ar stinge, deși în tot împrejurul său nu s-ar produce nimic psihic-cauzal, ci numai fiziologic-chimic și anterior stingerii conștiinței. Nu se poate deci nega cauza-

¹ Filosoful Oswald Külpe, elev, ca și Ziehen, al lui Wundt, clasificând filosofia modernă a Germaniei (*Die Philosophie der gegenwart in Deutschland*), așază pe Lotze între idealiști, alături cu Fechner, Hartmann și Wundt, iar pe imanentiști îi socotește pozitivisti (p. 16). Vorbește fiecare în limba sa: idealismul este la Külpe convingerea că „lumea, în ultima analiză, se compune din valori spirituale”. În tot cazul, iată un filosof care în acest sens găsește un motiv suficient să despartă pe Lotze de Ziehen, care este imanentist.

Pentru convingerea – de făcut de aici înainte, a – d-lui dr., sunt de părere că pe Lotze ar trebui să-l studieze după ce va citi mai întâi, cugetând cu răgaz, pe Th. Ribot, *La Psychologie allemande contemporaine*, care în *chapitre III* pune la locul său atât metafizica, cât și metoda lotzeană de-a împreuna metafizica și empirismul, capra și varza.

* „[Denn] Die Todten reiten schnell” ([Căci] Morții merg repede) reproduce un cunoscut vers din balada gotică *Lenore*, compusă de Gottfried August Bürger în 1773. Această replică, ignorată în repetate rânduri de protagonistă, ar fi putut fi un avertisment că se îndreaptă către moarte [n. ed.].

litatea heterogenă, nepsihică*, deoarece nu poate fi concepută altfel decât ca nepsihică. D-l dr. nu suflă însă nimic.

Convins că eul nostru se formează în noi și prin noi, cu încetul (în condiții care se descriu în psihologii), și, după o comparație admirabilă a lui Ziehen, ca o scoică de melc pe care, după ce a secretat-o, melcul o poartă pretutindeni cu sine, atrăgeam atenția d-lui dr. asupra *genezei* „sufletului”, cu nădejdea că studiul genetic al conștiinței l-ar conduce la marginea unor regiuni unde panpsihismul d-sale ar trebui să-i pară ce este: o simplă închipuire. D-sa preferă să rămâie în marginile speculației necontrolate de știința naturei și, deși am dori să-l luăm în serios, ne asigură, fără să prevadă ilaritatea ce ne-o impune, că: „E posibil, e chiar cert (!) că în chestiunile de *geneză* a fenomenelor se va merge mai departe. *Toate produsele psihice își vor găsi explicarea în elemente spirituale poate astăzi nebănuite*”. Daaa? Deci, d. e., ghici ghicitoarea mea: La ce elemente *spirituale* s-ar putea reduce senzația de *negru*?

Acest soi de lămuriri care proorocesc pe Columbii unor continente psihice încă necunoscute sunt, mi se pare, și mai triste decât evitarea lămuririi.

Decât, iată ce conchid eu, iată ce sunt silit să conchid din astfel de afirmații monstruoase: nu ne vom putea înțelege cu d-l dr. niciodată, oricât am scrie, deoarece eu mă târăsc pe pământul realităților, iar d-sa zboară vulturește prin cerul unei frumoase... poezii.

b) Mi-a rămas să mai arăt și ce a povestit d-l dr.

D-sa a expus – în parte inexact – filosofia lui Ziehen; apoi concepția „sa”; le-a apreciat – în parte, evident – iarăși inexact; și a terminat, firește, cu o repetiție a convingerii că paralelismul este singura teorie mulțumitoare.

Cum se va lămuri d-l dr. de aici înainte, îl privește. Eu fac filosofie pentru mine, de dragul ei și ca o întărire sufletească în mijlocul mizeriei lumesti; eu n-am să-i fac lecții pe care ar fi trebuit să le aibă de aiurea. Fiind-că am intrat însă în horă, voi da *câteva* lămuriri, câte le cred suficiente pentru a dovedi încă o dată că, la vârsta la care am ajuns, nu pot iscăli nici inconștient, nici cu ușurință, cum d-l dr. a avut bunăvoința să insinueze în tot ce a spus despre mine personal în răspunsul său.

Mai întâi, despre Ziehen. Filosofia lui nu se poate exprima oricând cu vorbele altei filosofii: a „proiecta” este, d. e., o idee care aici nu prea lămurește lucrul (vezi pag. 692 a *Revistei*). A spune că după Ziehen „toate percepțiile noastre sunt de *origină* psihică” înseamnă a gândi, poate, în calitate de paralelist; Ziehen este restabilit dacă în loc de *origină* pui cuvântul *natură*, deoarece originea, adică cauzele, sunt, după el, mișcări mecanice, chimice, eterice, în vreme ce toate rezultatele tuturor acestor mișcări sunt de natură psihică, pe care o constatăm și cu a cărei constatare am și ajuns la limita cunoștinței percepției însăși. Reducția calităților materiei este redată greșit. Definitivă, la d-l dr., ea este încă neterminată în Ziehen (Vezi și *Psychophysiological Erkenntnistheorie*, pag. 45–46), care

* În original: „ne-phiscă”; la o analiză de sens, pare să fie o regretabilă greșeală de tipar [n. ed.].

atribuie fiecărui spațiu o pluralitate de variate forme de energie (d. e.: energie de mișcare, de căldură, chimică etc.) ale căror factori stau în legături strânse. Etc.

Mă rog, ori expunem clar și *apoi* vorbim, ori, dacă nu avem acest respect de munca exactă a oamenilor, nu trebuie să păstrăm dreptul la discuție¹.

Ultima chestiune este paralelismul, relativ la care cerusem numele filosofilor de orientare. Acum le-avem și s-ar putea cerceta – dacă chestia ar merita să fie cercetată mai temeinic – ce au devenit ideile lor în teza română. Spinoza, Schelling – la picioarele căruia a șezut odată și un moldovan, fostul cândva „protomedic” al Moldovei Dr. G. Cuciuranu, care a înțeles însă că nu trebuie să povestească și moldovenilor despre absurditățile schellingiane –, apoi Spencer, Bain, Ebbinhaus și Höffding.

Spinoza a creat teoria, iar ceilalți se apropie mai mult sau mai puțin de el. D. e., Paulsen se apropie mai mult decât Wundt. Sunt mai multe variații. Ele se reduc la câteva tipuri a căror clasificare asemenea poate varia. Într-un fel clasifică în critica paralelismului Franz Erhardt (*Die Wechselwirkung zwischen Leib und Seele*, 1897, în special p. 16–23), într-altul, E. Bleuler, într-un studiu recent din *Zeitschrift für Psychologie*, vol. 41, p. 15. D-l D. C. Nădejde, vorbind de d-l Petrovici, greșise tocmai în această privință, afirmând că tot paralelismul este astăzi paralelismul lui Wundt. Și d-l dr. a greșit când nu a distins tipurile, când a ignorat împărțirile ce existau și înainte de teza d-sale, deoarece, întâi, n-a putut să-l dumirească pe d-l D. C. Nădejde – ceea ce s-ar putea ierta însă mai lesne decât orice – și, apoi, n-a putut introduce în discuția concepției „sale” claritatea, care ne este atât de dragă.

Acum, dar, avem încă o declarație: d-l dr. este aderentul „paralelismului *sau* identității”.

Identității? Aceasta însemnează că lumea fizică și cea psihică au un suport comun care, deși este comun, nu ajută cu nimic ca înrâurirea lor reciprocă să se facă. Bleuler face, între altele, obiecția logică: Dacă suportul este comun, atunci ce influențează o „treaptă” *trebuie* să influențeze și pe cealaltă, deoarece, în sine, acestea sunt identice. Decât, d-l dr., deși este identist, neagă aceasta, și prin aceasta chiar părăsește identitatea ce o afirmă.

Părăsind-o, intră în cealaltă formă a paralelismului, care pune temei pe simpla concomitanță a două „lucruri” în sine deosebite, care *nu* se înrăuresc, idee predilectă a d-lui dr. Dau iarăși cuvântul lui Bleuler: Dar, dat fiind faptul că eu cunosc direct numai o serie, cea psihică – acesta e și fundamentul lui Ziehen –, de unde o „cunosc” pe cealaltă, dacă aceasta nu o influențează pe cea dintâi? Orice ar fi ea: materie, energie, masă, eter etc., ca să iau cunoștință de ea trebuie să provoace faptul psihic; lipsa oricărei influențe și punerea în locul acesteia a simplei concomitanțe este deci o eroare.

¹ Ca înlesnire de înțelegere prolegomenală și ca deschidere de perspective sănătoase, recomand d-lui dr. și citirea operii lui dr. H. Kleinpeter – *Die Erkenntnistheorie der Naturforschung der Gegenwart*, operă în care a ținut seamă și de filosoful Ziehen.

4. S-a văzut ce pot zice la răspunsul d-lui Petrovici, care, neavând cunoștința slăbiciunilor sale filosofice, m-a tratat foarte de sus. Firește, din fericirea de a fi dus înaintea pe Bain printr-un „adaos intelectual propriu” – pentru mine, un simplu petec pus peste alte multe petece cusute de filosofi pe o haină ruptă; din mulțumirea de a se găsi în intimitatea „lucrului în sine” – de care povestește tot ce face, deși *nu-l* cunoaște –, pentru mine, o construcție deșartă; din avântul unor combinații de inutile idei metafizice, amestecate uneori cu idei corecte; firește, din atâtea fericiri nu se poate să trezești pe filosof cu pocnete bătărate la ușă și să-i strigi: „Teme-te de absurdități!”. Dar am strigat. Recunosc, mi-am pierdut astfel însumi dreptul de a cere să nu fiu tratat cu asperități stilistice. Metafizica este foarte tirană, cu amicii săi chiar; cum n-ar fi cu dușmanii ei? Aștept deci și alte asemenea mângăieri stilistice. De ce n-am imita, adică, și în discuții filosofice acel nesfârșit mârâit și rânjit care a trecut din gazetărie în critica literară și care vrea să treacă de aici și în mica noastră mișcare filosofică? Aștept cu resignată liniște. Dar – nu mă pot îndupleca să crez că în teza d-sale d-l dr. Ion Petrovici nu s-a pus pe un tărâm care l-a înfundat în absurdități. Rog *eu* pe cititorii cari ar dori și alte amănunte să citească chiar teza!¹

G. BOGDAN-DUICĂ

¹ Direcțiunea Revistei declară închisă, întru cât o privește, discuțiunea iscată între d-nii Bogdan-Duică și Petrovici.